

עומקא דפרשה

- הלב"פ ע"י בי"ד ועדים
- מסי"נ שלא להלבין
- נוח לו שיפול לכבשן האש
- הלבנת פני עצמו
- הלבנת פנים בקטן
- שער הצינון
- הלבנת פנים למעשה

- יהרג ואל יעבור בהלב"פ
- שואל כענין
- הצלת עצמו ע"י הלב"פ
- הלב"פ לאפרושי מאיסורא
- נשי"כ בכהן שהלבין פנים
- מקור האיסור
- הלבנת פנים בתוכחה

פר' וישב - בענין הלבנת פנים

בס"ד ערש"ק י"ט כסלו תשע"א

יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים

הגאון רבי ישראל אליהו וינטרויב זצ"ל

קושיית תוס' למה אין הלבנת פנים נמנה בכלל ג' עבירות, שביאר שם הטעם שבהלבנת פנים יהרג ואל יעבור משום שהיו אביזרייהו דרציחה דכיון דאזיל סומקא ואתי חיורא הוי אביזרייהו דרציחה וכמו דעל רציחה גופא אמרינן יהרג ואל יעבור ה"ה על אביזרייהו דידה, וא"כ מובן היטב מה שלא נמנה בפ"ע בג' עבירות שהרי מדין רציחה הוא.

ונראה תוס' ורבינו יונה נחלקו בחקירה הנ"ל ביסוד האי דינא דברציחה יהרג ואל יעבור דתוס' סברו דאיסור רציחה נמי נדחה מפני פקו"נ ומה שיהרג ואל יעבור הוא משום שיש כאן שני נפשות שקולות שב ואל תעשה עדיף א"כ כ"ז ברציחה ממש אבל בהלבנת פנים אע"ג דהוא ענף ואביזרייהו דרציחה מ"מ הרי אין כאן דין פקו"נ כנגד פקו"נ דהרי הלבנת פנים אין דין של פקו"נ שדוחה כל התורה וא"כ בהכרח מה שהלבנת פנים יהרג ואל יעבור הוא דין פקו"נ שדוחה בהלבנת פנים יהרג ואל יעבור, דאין לומר דהוא משום אביזרייהו דרציחה דהרי רציחה גופא נמי נדחית מפני פקו"נ מצד עצמה, ומכיון שמוכח שהלבנת פנים הוא דין בפנ"ע לכן הוצרכו לתרץ הטעם שלא נמנה בג' עבירות משום שלא מנו אלא איסורים שמפורשים בתורה.

אבל רבינו יונה שסובר שמצד אביזרייהו דרציחה אמרינן בהלבנת פנים שיהרג אל יעבור מוכח שסובר שעצם האיסור רציחה אינו נדחה מפני פקו"נ והלכך אביזרייהו דידה נמי יהרג ואל יעבור.

[ולדברי התוס' דהלבנת פנים מצד עצמה יש בה דין יהרג ואל יעבור יל"ע טובא דהרי חילול שבת ועוד עבירות שהן יותר חמורות מהלבנת פנים לא אמרינן בהו יהרג ואל יעבור, ודבר שאינו מפורש בתורה אמרינן ביה יהרג ואל יעבור, ולהרבינו יונה ניחא דהוי אביזרייהו דרציחה, וגמי זו היא מקורו דיש לרציחה דין אביזרייהו אבל להתוס' צע"ג.]

(נערך מכתביו ע"י א' מבני המשפחה)

סנהדרין ע"ד ע"א אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל העבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים גילוי עריות ושפיכות דמים וכו' רוצח גופא מנלן סברא הוא דהוא דאתא לקמיה דרבא וא"ל אמר לי מרי דוראי (אדון עירי ונכרי היה - רש"י) זיל קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך, אמר ליה לקטולך ולא תקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי (מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חברך, הלכך אין כאן לאמר וחי בהם ולא שימות בהם, שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה וכאן שיש איבוד נפש חברו לא ניתן דבר המלך לדחות שציווה על הרציחה - רש"י).

ויש לברר בהאי דינא דעל שפיכות דמים יהרג ואל יעבור, האם הביאור דאין פקו"נ דוחה איסור רציחה, או דאה"נ דאת האיסור רציחה דוחה פקו"נ ככל מצוות התורה אלא דברציחה לעולם יש כאן שני נפשות ולשניהם יש דין פקו"נ וא"כ יש כאן פקו"נ כנגד פקו"נ והם שקולים הלכך שב ואל תעשה עדיף אבל את עצם העבירה פקו"נ דוחה.

והנה בסוטה דף י' ע"ב אמרינן דנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים וכתבו בתוס' וז"ל ונראה האי דלא חשיב ליה בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקו"נ ע"ז ג"ע ושפ"ד, משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עבירות המפורשות עכ"ל.

[ואע"פ דבתוס' (ע"ז כ"ז ע"ב ד"ה יכול) סברי דמותר להחמיר על עצמו, וא"כ אפשר דהכא החמירה על עצמה וזהו מה קאמר בגמי נוח וכו', זה אינו דא"כ אמאי קאמר בגמי בעבירה זו דוקא נוח לו וכו', ומוכח כוונת הגמ' דחייב למסור נפשו כדי לא להלבין פני חבריו ברבים, וע"ז הקשו תוס' כנ"ל].

אמנם ברבינו יונה בשע"ת (שער ג' אות קל"ט) מבואר תירוץ אחר על

עומקא דקרא

"והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה", ובגמ' (סוטה י: (עוד) ותימא ליה מימר, אמר רב זוטרא וכו' אר"י משום רשב"י, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים, מנלן, מתמר.

המהר"ם שיף (בכתובות סז:): הק' מה הראיה, דלמא דוקא כאן דממילא לא היתה מרויחה ע"י הלבנת פניו כיון שיכול לכפור, ולכן שלחה ברמז דממ"נ אם ירצה להודות יודה אף ע"י הרמז. אבל באופן שיש הצלה בדוקא ע"י ההלבנה מנ"ל להחריש ולהשליך עצמו לכבשן האש.

ויישב דחותמו היה ראיה גמורה כיון שהיה ניכר לכל שהוא שלו, (ועיש"ע). והמעין החכמה תי שאף אם יהודה היה מכחיש אותה לא היתה נשרפת מספק. וכע"ז תי' בהערות עמ"ס כתובות דב"נ אינו נהרג כשבע"ד מכחישו. המהר"ל דיסקין דקדק מל' הפס' "ותאמר הכר נא", דלכא"ו הוא המשך לאמירתה מקודם ומהו "ותאמר", וביאר ששלחה שני שלוחים באופן שאחד לא ידע מחבירו, כדי שלא לבייש את יהודה. לראשון אמרה "לאיש שבידי החותמת והפתילים שלו, לו אנכי הרה", ועם השני שלחה את החותמת והפתילים לומר "הכר נא וקח את שלך", ושליח זה לא ידע מה שאמרה לראשון. וממילא היתה הברירה ביד יהודה אם להודות או לא, וזו היתה המסי"נ שלא עיכבה בידה את החותמת כדי להוכיח את צדקתה, מפני שלא רצתה להלבין פניו.

שואל כענין

הרב מנחם כהן

- יש לברר האם בני נח מחויבין להמנע מהלבנת פנים וברבינו יונה שע"ת ג' קלז כלל בכלל אביזרייהו דרציחה וכפי שיטתו יונעם ששייך גם בבן נח. אכן החינוך של"ח מיסוד איסור אונאת דברים. ואולי גם זה נכלל בכלל דינים. ויותר יש לדון גם אי בישראל אין זה מיסוד איסור רציחה, בבן נח נכלל באביזרייהו דרציחה. [אלא דא"כ אין למילף מתמר ע' תוס' סוטה י: ודו"ק].
- ע"י תוס' סוטה י: שמשמעות הפשוטה בדבריהם וכן הוא בשו"ת בנין ציון ח"א קעב. שיש דין יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים. ולכאורה יש לתמוה ומטו כן בי מדרשא שבגמ' מוזכר הסברא מאי חזית דדמא דידך סמיק טפי, ופרט זה לא שייך בהלבנת פנים. וצ"ל שכיון שהוי גילוי על איסור רציחה מכיון שהלבנת פנים נכלל בלתא דאיסור רציחה גם בזה שייך דין יהרג ואל יעבור.
- יש לברר כמה ממון חייב אדם להפסיד. כדי לא להכשל בספק איסור של הלבנת פנים. כגון שנגנב לו ממון ויעשה חיפוש אצל כמה אנשים. ויעשה בזה הלבנת פנים גם למי שלא גנב.

בגמ' ברכות מג ע"ב ועוד מקומות ואמרי לה אמר ר' יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים.

בפשטות מבוא' בכאן דחייב למסור נפש על שלא להלבין פני חברו ברבים וכן נקט הריו"נ בשע"ת ש"ע"ג אות קלט והגדיר שם הלבנת פנים כאבק רציחה ולכך צריך למסור נפש ע"ז כמו דכתב לפני"כ על אבק ע"ז וגילוי עריות והתוס' סוטה: ע"ב ד"ה נוח ג"כ נקט דצריך בפועל למסור נפש ע"ז והק' למה לא נמנה יחד עם עבירות דיהרג ואל יעבור ות"י דא"י"ז מפורש בקרא ולכא"ו מבואר דאף דתוס' ריו"נ מסכים יחד לדינא דצריך בפועל למסור נפש ע"ז מ"מ חלוקים בטעם דהריו"נ ס"ל דהוא אביזיריהו דרציחה ובכלל רציחה הוא אבל התוס' שהק' למה לא מנו גם הלבנת פנים בדברים דיהרג ואל יעבור ש"מ דס"ל דאינו בכלל רציחה אלא דין בפנ"י מגודל חומרת המלבין פנים וכמשי"כ הפני יהושע בב"מ נט דמנין לתמר למסור נפש ע"ז וע"כ דידיעה חומר האיסור ושאינו לו חלק לעה"ב וע"כ סברא מעצמה למסור נפש ע"ז.

ועיין בספר עיניים למשפט ברכות שם דנפק"מ לבן נח וכוונתו לדעת הסוברים דאף בן נח מצווה למסור נפש על ג' עבירות ולתוס' דאינו בכלל ג' עבירות יהיה פטור ולכא"ו אפשר להיפך דג' עבירות ו"א דפטור למסור נפש דלא נצטוו בקידוש ה' וכן דעת הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה ה"א [עיי"ש במים חיים לפר"ח ובספר קובץ] ולפ"ז לדעת ריו"נ אין חייב למסור נפש אבל לדעת תוס' ע"פ סברת הפנ"י דשורש החיוב למסור נפש מגודל חומרת הלבנת פנים א"כ גם בן נח יתחייב בזה אך יתכן דלא נאמר בבן נח כלל איסור הלבנת פנים לתוס' דא"י"ז בכלל רציחה ואינו מז' מצוות אך יתכן דגם לתוס' הר"י"ז מאביזיריהו דרציחה אלא ס"ל דא"י"ז סיבה לחייב למסור נפש ע"ז.

וברמב"ם פ"ג מתשובה הי"ד ופ"ג מחובל ומזיק ה"ז הזכיר לאיסור הלבנת פנים ולא הזכיר דיהרג ואל יעבור ועיין בריש פ"ה מיסודי התורה דמנה יהרג ואל יעבור ולא הזכיר הלבנת פנים ובמים חיים לפר"ח שם הוסיף הלבנת פנים גם בטוש"ע חו"מ תכ לט הזכירו לאיסור ובמג"א קנ"ו א' ולא הזכירו דיהרג ואל יעבור וצ"ב למה לא פסקו דיהרג ואל יעבור.

ונרא' דהוכיח הרמב"ם מדלא הוזכר יחד עם ג' עבירות דיהרג ואל יעבור ש"מ דא"י"ז למסור נפש ע"ז וגם בגמ' ברכות ושאר מקומות לא אמרו לשון חייב אלא נוח לו לאדם וצ"ב באמת למה לא הוכיחו דחייב כמו בתמר וביותר דדעת הרמב"ם דכ"מ שאין חייב למסור נפש אסור לו למסור נפש וא"כ האיק תמר מסרה נפש גם יל"ע דבפשטות תמר יש לה דין בן נח ולרמב"ם המוזכ"ל פטור מלמסור נפש אף בג' עבירות.

ונרא' ע"פ היסוד המבוא' באורך בנפש החיים דקודם הדיבור מותר עבירה לשמה והיינו אם הרווח הרוחני שיעלה בעשית העבירה גדול על הפגם ראוי לעשות את העבירה וזה כשאין צווי מפורש אבל אחר מ"ת שיש צווי אין לעבור על הצווי וע"כ תמר שהיתה קודם מ"ת מסרה נפשה מדין עבירה לשמה ובאמת היום לאחר מ"ת אסור לדעת הרמב"ם למסור נפש על הלבנת פנים ומה דילפינן מתמר אינו דין היתר וחייב למסור נפש אלא ילפינן גודל חומר עון הלבנת פנים דהפגם שנוצר מאיבוד נפש קטן מהפגם שנוצר מהלבנת פנים ולכך תמר מסרה נפשה מדין עבירה לשמה וזהו הלשון נוח לו לאדם דזה יותר גרוע להלבין פנים מלמסור עצמו למיתה [שו"ר כע"ז בשיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ מאמר פט ושם נקט דיש חיוב אחר מסברא ולא מתמר למסור נפש ע"ז עיי"ש]

ולפ"ז יתיישב עוד דאיק ילפינן מתמר שעשתה בשוא"ת ומזה הוציאו ליפיל עצמו דהיינו בקו"ע ובפרט דב"נ בשוא"ת יתכן דמחוייב דליכא דין וחי בהם אם נימא דתמר בגדר ב"נ נחשבת ומה שיהודה עשה בקו"ע א"י"ז חסרון דע"פ הנתונים שהיה לו עשה כדן א"כ מנין לקו"ע וע"פ הנ"ל דנילף רק דאיבוד נפש פחות חמור מהלבנת פנים אין נפק"מ קו"ע או שוא"ת ויתכן לראשונים דס"ל דילפינן מהכא לקו"ע דחייב למסור נפש דכיון דידיעה דיהודה טעה א"כ ביחס אליה שידועת דהדין בטעות הרי גורמת ליהודה דהוא בגדר ישראל לעשות פעולה בקו"ע ואי אמירתה מיחשב אצלה לגורמת איסור רציחה דיהודה דדין ישראל עלה בקו"ע ואף שהוא לדידיה לא עבר היא שידעה ביחס אליה נחשב כגורמת ליהודי לעשות בקו"ע וש"מ דמוטב ליהרג ע"י יהודי וקו"ע ולא להלבין פנים.

בגמ' בסוטה דף י' ע"ב אומרת נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים ומנלן מתמר, ודעת המאירי בסוטה שלא הוי חיוב גמור ויש בראשונים דס"ל שהוי חיוב גמור אלא שנחלקו בטעם הדבר, דרבינו יונה בשערי תשובה שער שלישי אות קל"ט כתב דהוה בכלל אביזריי הו דרציחה ולכן חייב למסור נפשו ולא להלבין חברו, ומדברי התוס' שם נראה דלא כוותיה, דהקשו אמאי לא חשיב הלבנת פנים בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פיקוח נפש שהם עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, ותיצרו משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות מפורשות, וחזינן בתוס' דלא הוה חלק מאביזרייהו דרציחה דמאי הקשו שלא נקט ליה בהדי ג' עבירות, וצ"ב בדעת התוס' היכן מצינו דצריך למסור נפש בשביל שלא ילבין פני חברו.

ונראה לבאר, דבב"ק דף ס' ע"ב אמרינן דדוד המלך הסתפק אם מותר להציל עצמו בממון חברו ואמרו לו רבנן דמיתסר אלא דמלך פורץ גדר ואין מוחין בידו, ורש"י כתב שם בד"ה ויצלה שלא ישרפה הואיל ואסור להציל עצמו בממון חברו, והיינו ששיטת רש"י שאין לאדם רשות להזיק לחברו כדי להציל את עצמו, אולם תוס' והרא"ש כתבו שם דודאי משום פיקוח נפש יוכל להציל עצמו בממון חברו וכל הנידון אם צריך לשלם לאחר מכן או דאף זה אין צריך אך ודאי שמוותר להציל עצמו. ולכאורה דעת רש"י צ"ע דאמאי לא נתיר משום פיקוח נפש להציל עצמו בממון חברו, ומבואר דאין היתר ליטול ממון חברו בשביל הצלת עצמו ומשום דעל זה אין לו זכויות בשל חברו וכל מה שמצינו שנדחה מצוות מפני פיקוח נפש אך בממון של השני אין זכויות, ונראה יותר דבסברא אף תוס' מודים שאין לאדם זכות בחפצים של חברו אלא דסברי שבממון לא חשיב כפגיעה בזכויותיו ומשום דאמרינן בגמ' סנהדרין דף ע"ג ע"א דלא תעמוד על דם רעך שצריך להוציא ממון כדי להציל את חברו ולכן אף כשלא נמצא לפנינו יש לו זכויות להציל עצמו בממונו.

אך תוס' ג"כ מודים שלחיתוך אבר וכדו' לחברו כדי להציל את עצמו אין היתר ומשום דאין לו זכויות אצל חברו, ושייך לומר לפ"ז דבהלבנת פנים צריך למסור נפשו ולא לבייש את חברו ומשום דאין לו זכויות אצל חברו ולא יכול לביישו ולצערו כדי להציל את עצמו.

אלא דהעומד לנגדנו הסוגיא בסנהדרין דף ע"ד בההוא דאתא לקמיה דרבא ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפניא ואי לא קטלינא לך אמר ליה קיטליך ולא תיקטול משום דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי עיי"ש, ולכאורה לדברינו מה צריך את הסברא של מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו' הרי אין אדם יכול להציל את עצמו בממון ובאבר של חברו כמו כן אין יכול להציל עצמו בגוף של חברו ומה צריך בכל רציחה את הסברא של מאי חזית וצ"ע.

ונראה עפ"י האחרונים (או"ש פרק ה' מיסודי התורה הלכה ו') דמבארים דברי הרמב"ם שכתב בהלכה ד' דכל מי שנאמר יהרג ואל יעבור אם עבר ולא נהרג אין עונשין אותו דהוא אנוס ואין מלקין אותו ואילו בהלכה ו' כתב הרמב"ם דאם מתרפא בע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים עונשין אותו בב"ד עונש הראוי לו ומאי שנא, וביאור האו"ש דחלוק הדברים דבמקום שאונסים אותו להרוג את פלוני או לעבוד ע"ז דאינו עושה מרצונו רק ברצון אחרים שרוצה שיהרוג את פלוני ואם לאו יהרג על דבר זה שלא הורג את פלוני א"כ באופן שעבר והרג הרי הוא אנוס על ההריגה ואין עונשין אותו, אך באופן שרוצה להתרפאות מעבודה זרה או משפיכות דמים שרוצה את הדם של פלוני כדי להתרפאות ורוצה בחיים שלו ולכן הורג את פלוני א"כ לא הוי אנוס אלא רוצח מרצונו ועונשין אותו בכל אחד עונשי הראוי לו. ולפ"ז נראה שכל מה שברציחה צריך את הסברא של מאי חזית הוא רק באופן שאונסים אותו שיהרוג את פלוני ואם לאו ירהגוהו ע"ז אומרים סברת מאי חזית שתהרוג את חברך ולא תמסור את עצמך, אולם באופן שהוא רוצה להציל את עצמו ועי"ז הוא מוסר את פלוני ככה"ג פשיטא שאסור ומשום דאין לו זכות למסור את גופו של חברו ודו"ק.

ולפ"ז נראה נפק"מ לדינא בין רבינו יונה לתוס' דלפי רבינו יונה שהלבנת פנים הוא מאביזרייהו דרציחה אין הבדל בין אם אונסים אותו להלבין פני חברו או רוצה להציל עצמו בהלבנת פנים של חברו, אך לשיטת התוס' נראה שרק באופן שרוצה להציל עצמו ע"י שילבין חברו אסור אך באופן שיאמרו לו או שתלבין פני חברך או שנהרוג אותך דהוי אנוס על הלבנת פנים יהיה מותר לו להלבין פני חברו ועי"ן.

הלבנת פנים כדי לאפרושי מאיסורא

הרב יהודה פרלמוטר

כתיב (לחכה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה. ופירש"י לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת וכו' מכאן אמרו נוה לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים.

א. והקשו דהא קי"ל דאפי' הוואה כלאים בבגד של רבו פושטו ואפי' בשוק דבמקום חילול ה' אין חולקין כבוד לרב ואין חכמה ואין עצה נגד ה' כדאיתא בברכות יט: והובא ברמב"ם פ"י מהל' כלאים הכ"ט דקורע לו הבגד ובשו"ע סי' ש"ג, וא"כ הכא הרי יהודה עמד לעבור על איסור רציחה ואיך לא מיחתה בו, ואע"פ שיתלבנו פניו הא במקום חילול ה' אין חולקין כבוד לרב והיתה צריכה למנוע ממנו, ואיך שבחיה אם עשתה שלא כדין. ובשלמא לדעת הרמ"א שם דהביא י"א דבשו"ג אין דין להפרישו במקום כבוד הבריות ניחא (ועי' בדרך אמונה שם דהביא מה"בתי כלאים" ומתפא"ש על הרא"ש דבשו"ג אמנם לא מחוייב להפשיטו לגרום שיבא למקום שיוכל להפרישו מאיסור בלי בזיון וא"כ ה"נ תמר היתה צריכה לגרום שתוכל להפרישו מהאיסור בלי שיתבזה, ואולי לא היה שייך שם רק ע"י שיתבזה ויל"ע). אך בשאגת אריה סי' נ"ח הוכיח דרוב הראשונים ס"ל דגם בשו"ג מצווים להפריש את הרב אפי' במשום כבודו, וקשיא וביורת דאף לשיטה שבשו"ג א"צ להפריש במקום כבוד הבריות, הכא חשיב מזיד, אחר שתמר אמרה "הכר נא, לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" כיון שיהודה הבין שנתעברה ממנו. וא"כ לכו"ע היה עליה להלבין פניו ולהפרישו.

ב. והנה היה מקום לומר דדין לאפרושי מאיסורא הוא מדין ערבות, אך לפני עבר הירדן שעוד לא היה ערבות כמבואר בסנהדרין מג: אין דין להפריש ולכן תמר לא הפרישה. אך זה קשיא, דהא קטן אוכל נבילות בהגיע לחינוך י"א דכל אדם חייבין להפרישו כמבואר בשו"ע או"ח סי' שמ"ג אע"פ שאינו בכלל ערבות, וכן מסתברא דנשים מצוות להפריש אנשים מאיסור אע"פ דנשים אינן בכלל ערבות במצוות שהם עצמם לא מזהירים עליהם עי' שו"ת רע"א קמא תשו"ז וכן כתב בקובה"ע סי' ח' אות ח' לאחר שכתב דבמילתא דלינתא בדנפשיה אין דין ערבות האסיף שזהו גם בל"ת ואעפ"כ ישראל חייב להפריש כהן מאיסורי כהונה אע"פ שאין לישראל דין ערבות, וכ"כ בפנים יפות סוף פ' בלק ד"ה הווקע. וכ"כ במצפ"א יבמות מ"ז: ד"ה מפקידן, והדרא קושיא לדוכתה.

ונראה למאי דמסקי האחרונים שם דיש חיוב להפריש רק משום מצות הוכיח תוכיח, אפשר דקודם מתן תורה כיון שלא היה חיוב להוכיח לא היתה צריכה להפריש ובפרט כשמלבין פניו.

לההרג כדי לא להלבין פנים בכך נח

ג. והנה תרצנו למה לא היתה חייבת להפרישו מהאיסור. אך אכתי קשיא לשיטת הרמב"ם בפ"ה מ"סוה"ת ה"ד דבכל עבירות חוץ מג' עבירות הנהרג עליהן ה"ז מתחייב בנפשו, איך נהרגה כדי לא להלבין פניו. ועי' פרשת דרכים (דרך האתרים דרוש שני ד"ה ודע דנחלקו), שבהיא מחלוקת רבוותא ויש צד דבן נח מותר לההרג על כל עבירה (אפי' לדעת הרמב"ם שישראל אסור), וכן נקט המשך חכמה פ' וזאת הברכה ד"ה ויבכו לתרץ על קושיא זו וא"ש. אך לצד השני בפר"ד שם דאפי' לראשונים דישאל מותר לו ליהרג על כל עבירה, אך לבן נח אסור דאין לו רשות לחבול בעצמו, קשיא.

ולשיטת הרבינו יונה בשע"ת ש"ג אות קל"ט ק"מ, וכן שיטת התוס' בסוטה י: ד"ה נוח דצריך למסור הנפש כדי לא להלבין פנים ניחא. ואע"פ דמסקנת הש"ס בסו"פ בן סורר דבן נח אינו מצווה על קידוש השם (לגי' תוס' והרמב"ם) ואינו נהרג אף על ג' עבירות, י"ל עפ"י מש"כ הפר"ד שם ד"ה ודע דמשמע לי, דרק על ג"ע וע"ז בן נח יעבור ואל ייהרג דרק בישראל גלי קרא, אך שפ"ד דלא מקרא נפקא אלא מסברא דמאי חזית וכו' מהיכי תיתי דיש חילוק בין ישראל לב"נ וגם ב"נ ייהרג ואל יעבור, וכך הביא מהרא"ם דס"ל כך. והרי הלבנת פנים זה אבק רציחה, וי"ל דגם ב"נ נהרג ע"ז. אמנם הפר"ד הביא מהמהר"ש יפה ז"ל דפליג דב"נ לא נהרג על שפ"ד ולדבריו יקשה, וכן לראשונים דס"ל דלא נהרג על הלבנת פנים (אפי' ישראל) יקשה. ואף לשיטת הפר"ד והרא"ם יל"ע, דסברת מאי חזית שייכת רק ברציחה ולא בהלבנת פנים, וכמו שהעיר בפ"י זה"ש על השע"ת שם, ועי' כס"מ פ"ה מ"סוה"ת ה"ה בסו"ד.

ד. ולכאן אכתי קשיא לכו"ע דהרי היתה מעוברת ובן נח מצווה על הריגת עוברים. וי"ל דכיון דיש (לכה"פ) מידת חסידות ליהרג (כדי שלא תלבין פניו) ולא שייך להפרידם מותר לה ליהרג עם העוברים כיון דזכות היא להם, (וזכר לדבר דגר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד כיון דזכות היא לו כדאיתא בכתובות יא. ושו"ע יו"ד סי' רס"ח ס"ז). ועי' בספר ויש לומר עמ' תס"ה מש"כ לתרץ בכמה אופנים על קושיא א.

נשיאת כפים בכהן שהלבין פני חברו

הרב י. מונק

גרסי' בברכות ל"ב: א"ר יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו, וכן נפסק בשו"ע שכ"ח סעי' ל"ה.

והנה דנו בדבר החמור דהלבנת פני חברו דחשובה כשפיות דמים, האם כהן שהלבין פני חברו יוכל לישא כפיו. ונחלקו בדבר גדולי דורנו, דעת הגר"ש וואזנר שליט"א בתשו"ב שטת הלוי (ח"ח סי' קע"ב) שמותר לישא כפיו משום שאין זו רציחה בידים ואין כאן ידים מלאות דמים וכן ס"ל להגר"א"ל שטינמן שליט"א, ויעו"ע בתשו"ב להורות נתן ח"ח סי' ב'. אך דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א (כפי המובא בס' אשרי האיש) בזה"ל כהן שהלבין פני חברו ברבים ראוי להחמיר שלא ישא כפיו ואין נוהגין כן, אמנם אם אינו רוצה לפייס חברו יש להחמיר שלא ישא כפיו. ולפ"ז ראוי מאוד ליהרג שגם מי שנכשל והלבין פני חברו שילך עכ"פ לפייסו (דחשיב כעשה תשובה ובזה בודאי הקלו). דאל"ה הוא בספק, ובפמ"ג שם לא פשיטא ליה דבספק מותר לעלות (ויעו"ש היטב שבספק פלוגתא יתכן שיש להקל) ולמעשה צריך בזה בספיקא שאלת חכם.

ובגוף הדברים נל"פ דהנה בתוס' בסנהדרין ל"ה ב' הקשו דנילף שכהן שהרג פסול לעבודה מכא פסולו לנש"כ ממקור זה דידים דמים מלאו, ות"י דהא שאינו ראוי לנש"כ הוא חומרא בעלמא (וכונתם שהוא דין דרבנן כ"כ בס' ארעא דרבנן). ות"י עוד דדוקא לנש"כ איכא להך פסולא דאין קטיגור נעשה סניגור וכדכתיב ובפרש"ם כפיים. וחזינן שתי' קמא הוא חומרא בעלמא וכפה"נ פ"י דהוי כעין קנס מדרבנן, ולתי' בתרא הוא מד"ת ומסברא דאין קטיגור נעשה סניגור. ושו"ר שכע"ז פ"י בדברי התוס' באור שמח פט"ו מתפלה. ויתכן דאי הוה קנס דרבנן במלבין פני חברו לא קנסו אלא רק ברוצח ממש אך אי סברא דאין קטיגור נעשה סניגור זוהי הסיבה לפסולו י"ל דכל שיש עליו שם רוצח פסול וגם בזה נפסל, ויעו"י.

שו"ר בס' תיבת גמא להפמ"ג פר' דברים במש"כ שם על ההפסדה עהפ"ס ובפרש"ם כפיים אעלים עיני מכס - בזה"ל ותפלה היה לפנים בפרשיה כפיים ועכשיו בטלו כי בעו"ה אין וזהרין מפני הגזל והין קטיגור נעשה סניגור - (וכנראה פ"י בעוד אופן ידיכם דמים מלאו או עפ"י הגמ' דכאילו נוטל נפשו בשלהי ב"ק), והוסיף עוד וק"ו שלא ילבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים. א"א הרב ז"ל. הרי לן מפורש דנקט בהאי ענינא גם מלבין פני חברו ומכך סברא דאין קטיגור נעשה סניגור, כפסק הגרי"ש שליט"א וכמש"נ. (ואף דאיירי בתפלה, מ"מ הרי הגמ' דרשה זאת לברכת כהנים וחדא הוא).

מקור איסור הלבנת פנים

שער הציון

כ' הר"מ בסה"מ (ל"ת שג) הזהיר שלא לבייש קצתנו את קצתנו וזהו הנקרא מלבין פני חברו, ואזהרה שבאה בזה הוא אמרו הוכח תוכיח וגו' ובספרי וכו' יכול אפילו אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא.

וכ"כ הסמ"ג (ל"ת ו) שלא להלבין פני אדם מישראל שנא' הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, כלומר לא תוכיחנו בדברים קשים וכו', ואם הקפידה תורה כך שלא לבייש אדם במקום תוכחה, ק"ו שלא במקום תוכחה, ואמרינן בפ' הזהב [אולי צ"ל באבות] כל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, וכן לא יכנה אדם שם לחברו שהוא בוש ממנו. וכ"כ היראים (קצה) דמלאו דלא תשא עליו חטא למדנו אזהרה למבייש וחבירו. דאפי' במצות תוכחה הזהירה תורה, ק"ו שיזהר אדם שלא לבייש חברו חנם.

אך דעת הרשב"ץ במגן אבות לחלק בזה שכ' דדרך תוכחה האזהרה מלא תשא עליו חטא. ואם עשאה דרך בזיון ה"ז בכלל ולא תונו איש את עמיתו שפי' חז"ל באונאת דברים.

וכ"מ בחינוך (שלח) בלאו דאונאת דברים שכ' מדיני המצוה הזהירונו שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם, עי"ש. וכן הביא בביאור הרי"פ לרס"ג (ח"א עמ' קעא) לדק' בדברי הר"י אלברגלוני דעיקר אזהרת מלבין פ"ח היא מלא תונו. [ועי"ש שתמה על הראשונים שלא כ' לאיסור הלכ"פ גם בלאו דאונאת דברים, כמבואר בסוגיא בב"מ].

ועי' ח"ח בפתיחה (י"ד בבמ"ח) דנקט שעיקר לאו דלא תונו נא' גם כשמצטער ואינו מתבייש, אבל ודאי שהמבייש מלבד שעובר בלא תשא עליו חטא עובר גם בלא תונו שהרי המבייש מצטער, [וביאור דמש"כ בתורה גם לאו דלא תשא הוא להשמיענו דאפילו במקום תוכחה אסור].

ודעת תוס' משמע שהל"ת לא נאמר על הלכ"פ, שכ' בסוטה י: דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה, [ולכן לא חשיב ליה בדיע ג' עבירות שדוחות פיקו"ן]. ז"א דהלימוד רק מתמר, וכ"כ הפמ"ג בדעת התוס'. אך הבנין ציון (ח"א קעב) פ"י בכונתם דהלשון דלא תשא אינו מורה כ"כ מפורש על הלכ"פ כמו ג' עבירות.

הרב מנחם וינטר

באבות (פ"ג מ"א) ר' אלעזר המודעי אומר וכו' והמלבין פני חברו ברבים וכו' אין לו חלק לעוה"ב. את עצם האיסור של הלבנת פנים רש"י לומד מהפסוק בויקרא פרשת קדושים י"ט וי"ז הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא כותב רש"י לא תלבין את פני ברבים אי"כ מכאן המקור לעצם הדין, ומה שאין לו חלק לעוה"ב בשלא עשה תשובה ומת אבל עשה תשובה אין דבר העומד בפני התשובה, וברבינו יונה כתב שאיסור זה כלול באיסור רציחה והוי תולדת שפיכות דמים כמו שכתוב בגמ' דאזיל סומקא ואתי חיורא והיינו משום שדמו מתאסף לצאת וכשלא יכול לצאת בורח ולכן הוא מלבין פניו ומבאר רבינו יונה דחמור מרוצח כי הרוצח קרוב הוא אל התשובה כאשר יתחרט על מעשיו אך כאן במלבין פני חברו הוא רחוק מן התשובה כי אינו רואה בזה עבירה חמורה דהיי נשאר בחיים ולכן אין לו חלק לעוה"ב כי הוא רחוק מן התשובה, ובלא תשובה אין עוה"ב.

מדברי רש"י שמבאר את הפס' על מלבין פני חברו ברבים, משמע דהאיסור הוי רק ברבים ולכן כאשר מוכיחו בינו לבין עצמו אין חשש אם ילבין פני חברו והוי אזיל סומקא ואתי חיורא דכיוון שעוסק במצוה של תוכחה אין הוא אשם אם פניו מלבינות כי ע"י זה הוא יתחרט ויחזור בתשובה. וכן בגמ' ערכין דף ט"ז ע"ב מנין לרואה בחברו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנאמר הוכח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנה ת"ל תוכיח מכל מקום יכול אפילו פניו משתנות וביאר רש"י שיוכיחנה ברבים להלבין פניו וכונת רש"י שהאדם כבר הוכיח אותו כמה פעמים ולא קבל תוכחתו ומאי מהני עוד פעם אחת אלא הכוונה בצורה יותר קשה שיוכיחנה ברבים והיינו פניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא. אך הרמב"ם הלכ' דעות פ"ו ה"ח למד את דברי הגמ' כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנים ת"ל ולא תשא עליו חטא מכאן אמרו אסור לאדם להכלים את ישראל וכ"ש ברבים, והיינו שהפסוק מדבר ביחיד בינו לבין עצמו וכ"ש ברבים, הרי דגם ביחידות שייך האיסור דהא אזיל סומקא ואתי חיורא. וצ"ב דא"כ איך יכול האדם לקיים מצוות תוכחה דהרי יש לו לחוש שמא יכלם, ואולי ס"ל שאפשר להוכיח בצורה שהאדם לא ירגיש כלל בבושה משום שידבר אליו בעקיפין או כמו שכתוב בגמ' אצל רבו שיאמר לו לא למדתנו רבינו, וזו כוונת הרמב"ם המוכיח את חברו תחילה לא ידבר עליו קשות עד שיכלימו כי האיסור הוא כבר בתחילה כי כבר בהתחלה צריך הוא להיזהר מהכלמה, ואיסור ההכלמה דוחה את מצות התוכחה. ויש להבין א"כ למה כתוב בגמ' בשיעור מצוות תוכחה י"א עד כדי נזיפה וי"א עד כדי קללה ולא מסתבר לומר דכל זה מדובר עוד לפני אזיל סומקא וכו' . מבואר דרש"י ס"ל דהאיסור של הלבנת פנים שאין לו חלק לעוה"ב הוי רק ברבים, אבל ביחיד בינו לבין עצמו מצות תוכחה דוחה את האיסור ולכן אפילו באזיל סומקא וכו' חייב להוכיחו עד כדי נזיפה או קללה, וברבים כלל וכלל לא. אבל שיטת הרמב"ם שהאיסור קיים גם בינו לבין חברו וכוחו גדול שדוחה את מצות התוכחה והדין של עד כדי נזיפה מדובר בעז פנים שאין פניו משתנות וכבר מאיים עליו לנזוף בו או לקלל אותו שאז הפטור משום כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע.

אך יש להבין את דברי הרמב"ם שכתב, כך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב לפיכך צריך האדם להזהר שלא לבייש את חברו ברבים בין קטן בין גדול דהיינו שהאיסור רק ברבים, ולמעלה כתב שלא יכלים את ישראל (ביחיד) וכ"ש ברבים. וצ"ל דמצוות תוכחה נדחה בגלל הלבנת פנים ולכן כבר ביחיד עליו לדאוג שלא להכלימו, אבל בענין אין לו חלק לעוה"ב זה נאמר רק ברבים ואז הסיבה תהיה לא בגלל שהוא רחוק מן התשובה אלא בגלל הסברה השניה שהכלמה ברבים הבושה גדולה יותר ולכן אין לו חלק לעוה"ב.

ויש להבין לפי גדרים אלו מה ההבדל בין עבירה של בין אדם לחברו שאסור להכלימו ביחיד וכ"ש ברבים, לבין דברי שמים שכ' הרמב"ם שם, אם לא חזר בו מלבינים אותו ברבים ומפרסמים חטאיו ומחרפים אותו בפניו ומבזים ומקללים אותו עד שיחזור למוטב, כמו שעשו הנביאים בישראל ע"כ. ולכא"ו ממנ"פ אם מצות תוכחה עומדת בפני איסור הלבנת פנים אי"כ גם בין אדם לחברו יוכל להכלימו ואם לאו איסור הלבנת פנים ובפרט ברבים הוי עבירה חמורה עד מאוד שדוחה את מצות תוכחה אי"כ מדוע דבדברי שמים מותר. וגם את ראייתו מדברי הנביאים יש להבין, דלכא"ו על הנביא מוטלת מצוה יותר חשובה מתוכחה כי אסור לו לכבוש נבואתו. ועוד צ"ב שהרי כשהוכיח הנביא את כל עם ישראל לא התחיל ביחיד ובסתור אלא ברבים, ויתכן מאוד שכל הרבים עברו והנביא אומר להם את נבואתו ותוכחתו ולא יהיה שם מצב של אזיל סומקא ואתי חיורא, אי"כ מה ההוכחה. ואפשר לומר שהחילוק ברמב"ם הוא בין עבירה שהאדם יכול למחול ולוותר על העלבון שאז יש לו היתר להוכיחו בינו לבין עצמו, אבל לא ברבים כי עדיף שימחל לו ואל ילבין פניו ברבים, אבל בדברי שמים דלא שייכא מחילה מחוייב להחזירו למוטב אפילו עד כדי הכלמה כדי שיחזור בתשובה, משום

הרב מאיר רותן

בגמ' ב"מ נ"ט נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנ"ל מתמר, ובתוס' סוטה י' ע"ב כ' ונראה דהא דלא חשיב ליה בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פיקול"נ ע"ז ג"ע וכו' משום דעבירת הלבנת פנים אינו מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפוסמות ע"כ. ומבואר מדברי התוס' דיש חיוב למסור הנפש על עבירה דהלבנת פנים, וכ"ה בשע"ת לרבנו יונה שער ג' אות קל"ט והנה אבק הרציחה הלבנת פנים דאזיל סומקא ואתא חיורא עכ"ל.

והנה יש לעיין אחר שהלבנת פנים היא עבירה כמו ג"ע דיהרג ואל יעבור א"כ היאך מותר לאדם לתבוע חברו בב"ד על גניבת ממון וכדו' והא הוא מלבין פניו ומגלה קלונו ברבים וכי היה מותר לרוצחו על גניבת ממון בלבד, וכן תימה היאך עדים מעידים וחייבים להעיד על אדם שהם בעצמם ראוהו עובר עבירה וגונב ממון והא אין לך הלבנת פנים גדולה מזו גם שראוהו וגם עצם העידות, וביותר צ"ע כשתובעים אדם גדול או חשוב לדין הא ודאי הוי הלבנת פנים שמתפרסם מעשיו והיאך מותר לתבועו והא הוי אבק רציחה, וכן שיהיה אסור לקרוא למטרה כשיש גנב שהוא יהודי דלא גרע מרציחה שאסור לרוצחו.

וכן יש לעיין בהא דמבואר בשו"ע דאם חוששים הדינים שצריך עדות מאיזה ענין והעדים חוששים לבוא כי הנתבע אלם, שולחים שליח לביהכ"ס והוא שואל אם יש מי שידוע עדות ולא בא יהא בחרם והנה הודעה כזו בביהכ"ס הוא בזיון גדול לנתבע והיאך מותר לרוצחו בהלבנה בשביל העדות וכמו"כ כל עניני הדין הבנויים על חרם שמתא וארור וכדו' דהוא ודאי הלבנת פנים ורציחה והיאך מותר כ"ז בשביל שלא ציית דינא.

ויעוי' עוד בהגהת רע"א סי' ד' דאף דעביד איניש דינא לנפשיה מ"מ לא יבזהו ומשום דהרי אפשר בלא"ה ומבואר דאם א"א בלא"ה יכול לבזותו ותמוה היאך מותר לרוצחו בשביל הדין. וכן ידוע דדנו הפוסקים אם מותר לפרסם אדם על מעלליו כשידוע שע"י הפרסום הוא יפרוש מהאיסור והביאו ראייה מהגמ' ברכות כ' ע"א דר' אדא קרע כרבלתא מראש האישה, וכן יעויין בגמ' ברכות י"ט דהרואה כלאים אצל חברו פושטו ואפי' בשוק ומבואר דמותר להלבין פני חברו ברבים כדי לאפשרו מאיסורא. ותימא מה עם הלבנת פנים והיאך מותר רציחה בשביל לאפשרו מאיסורא.

והנראה מתבאר בזה דלצורך קיום הדין והצדק הותר לב"ד לעשות כל המעשים שיש בהם קיום הדין דאי"ז קרוי הלבנת פנים אלא העמדת הדין והצדק וכך הוא קיום וסדר העולם להעמיד הדין על עמדו, וכדאיתא באבות על ג' דברים העולם עומד וכו' ואלמלא הדין כל דאלים גבר, ועיין בטור חו"מ סי' א' שהאריך הבאור בזה דהדין הוא קיום העולם.

והנה מצינו ענין דומה לזה באגרו"מ אבהע"ז ח"ב סימן א' דנשאל באח צעיר שנזדמן לו שידון הגון ואבי הכלה רוצה שישאנה תיכף ולא יחכה עד שיזדמן לאחיו הגדול שידוך, וכ' שם לדון דאולי יש להצעיר להימנע משום שהוא הלבנת פנים לאחיו הגדול וכו', וכ' דמסתבר דלא שייך לאסור לאדם מלעשות עסקיו וכל צרכי גופו בטענה שאחד יתביש ע"ז במה שלא הצליח כמותו לכן אין אני רואה שום איסור בדבר זה עכ"ל. ומבואר דכל שהוא טבע וצורת העולם לא שייך לומר דימנע מלהצליח בשביל שלא להלבין חברו.

ובאור הדברים דהדין אל ילבין פני חברו נאמר בזה הלכה לדאוג לכבוד חברו והיינו לא לחבירו, אלא לכבוד חברו ולכן באופן שהוא קיום הדין הרי אין מקום לכבוד.

ויש להוסיף עוד בזה דלפ"ז יסוד דינא דאל ילבין פני חברו נאמר בזה דאין זכות לאדם להציל ולהעמיד עצמו מעל חברו ואין לו עדיפות על חברו ואין יכול להציל עצמו על חשבון חברו, ונפק"מ בזה אם מעליב חברו וחבירו אינו נעלב ואין כאן הלבנת פנים, דלכאורה להטעם דהוא מצד דאזיל סומקא אין כאן רציחה, אך אם הוא דינא דאין רשאי להציל עצמו על חשבון כבוד חברו אי"כ אין לו זכות להלבין חברו גם כשלא נעלב, וכן נראה בפנ"י נ"ח ע"ב דכ' דהלבנת פנים הוי בכלל כי דבר ה' בזה דמבזה צלם אלוקים עי"ש.

וכן יש לעיין בגוונא דאדם מוחל על כבודו ומסכים שילבינו פניו, והביאו דבקוב"ש ב"ב אות מ"ט נראה דלא מהני מחילה, ותלוי בזה אם מצד אזיל סומקא וכו' כאן אין רציחה. אך אם ננקוט דאין לו זכות להציל עצמו על חשבון חברו א"כ לא מהני מחילה.

והנה אחר כ"ז יש לתמוה דתמר גופיה היאך מסרה נפשה והרי כדי להעמיד דין קיום הדין והצדק היה לה להלבין פניו כמו שב"ד עושים בכל קיום דין, ובאחרונים הק' כע"ז דהרי תמר היתה צריכה להודות כדי להציל את יהודה משפ"ד דעוברים, ותי' בזה כמש"כ הראשונים עה"ת דיהודה דן אותה כמורדת במלכות ומשום זה היה רשאי להורגה בכל גווני אלא שמחל לה ורק היה לה דרך להציל עצמה ע"י הלבנת פנים וזה אסור.

מסי"נ למיתה שלא להלבין פני חבירו

הרב זיו שצ'לקה

איתא בגמ' סוטה (י:) אמר רבי יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר ע"כ. כלומר שתמר כבר הייתה קרובה לאש ושלחה ליהודה ברמז "הכר נא" ואם לא היה מודה היתה נשרפת ולא מפרסמת אותו כמ"ש התוס' בב"מ (נט).

ונחלקו רבותינו הראשונים האם דין זה הוא הלכה למעשה או רק דרך מוסר להורות כמה חמור עוון הלבנת פנים:

שיטת התוספות סוטה (י:) ד"ה נוח, ורבינו יונה (שערי תשובה שער ג-קל"ט) שיש בזה דין של ייהרג ואל יעבור.

ושיטת המאירי סוטה (י:) וכן בפשטות דעת הרמב"ם (יסודי התורה ה-ב) שאין בזה דין של ייהרג ואל יעבור אלא זו דרך מוסר בלבד.

והנה יש להקשות על שיטת המאירי והרמב"ם מהמעשה המובא בגמ' כתובות (ז:) על מר עוקבא שהיה רגיל כל יום לתת צדקה בסתר לעני והיה משלשל את הכסף דרך חור שבדלת ובאחד הימים העני רצה לראות מי זה שנותן לו צדקה וכשראו זאת מר עוקבא ואשתו החלו לברוח פן יראה אותם העני ויתבייש וכדי להסתתר מפניו קפצו לתוך תנור חם (ע"ש).

ומקשה הגמ' מדוע נכנסו מר עוקבא ואשתו לתנור ומתרחצים שעשו זאת כיוון שאמר ר"י משום רשב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים וילפינן זאת מתמר. והנה כאן יש מעשה מפורש בגמ' על מר עוקבא שנהג כך הלכה למעשה ומסר עצמו למיתה כדעת התוס' והר"י וקשה לדעת הרמב"ם והמאירי כיצד הותר לו למסור עצמו למיתה משום דבר מוסרי שלא ילבין פני חברו ולשיטתם הרי הוא מתחייב בפשוט כמו שכתבו יסודי התורה (ה-ד) והמאירי סנהדרין (עד) כיוון שאינו בדין של ייהרג ואל יעבור (וראיתו שכבר רמז לקושיא זאת בספר בית האוצר למהרי ענגיל מערכת א אות ז).

ונראה שכאשר נדקדק בלשון הגמ' תתורץ הקושיא, והוא שבגמ' כתוב שמר עוקבא ואשתו עיילי להווא אתונא (תנור) דהוה גרופה נורא דהיינו שהתנור היה גרוף והיו בו רק גחלים לוחשות ולא הייתה כאן סכנת נפשות כלל ולכן רק נשרפו רגליו של מר עוקבא ע"ש. ואה"נ שבמקום של סכנת מיתה ודאי לא היה מר עוקבא נכנס לתנור כדי לא להלבין פני חברו.

ולפי זה צריך לומר שמה שהגמ' שם מביאה את הדין של נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש אין זה מפני שגם כאן הייתה סכנת נפשות ומר עוקבא קפץ לתנור משום ייהרג ואל יעבור, אלא רק כדי להראות עד כמה חמור עוון הלבנת פנים ולמרות שהתנור היה מלא גחלים אפ"ה קפץ מר עוקבא לתנור אעפ"י שנחבל והתייסר רק כדי לא להלבין פני חברו.

אולם עדיין אין תרוץ זה מספיק, וזאת כיוון שבגמ' ב"ק (צא): נחלקו התנאים האם אדם רשאי לחבול בעצמו או לא ודעת האוסרים היא שהאיסור נלמד מהפסוק "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש..." וכו' ולהלכה פסקו כמעט כל הראשונים (רמב"ם, רי"ף, רא"ש וכן המאירי) שאסור לאדם לחבול בעצמו, ואם כן הדרא קושיא לדוכתא כיצד עבר מר עוקבא על איסור של חבלה בעצמו רק כדי להמנע מדבר מוסרי של הלבנת פני חברו.

וי"ל שכאן גם הרמב"ם והמאירי מודים שמוותר לעבור על איסור כדי לא להלבין פני חברו כל זמן שלא מוסר עצמו למיתה, ולא מבעיא לשיטת המאירי ב"ק (צא): שכל האיסור של חובל בעצמו הוא רק מדברי סופרים והפסוק הוא אסמכתא שבזה פשוט שרבנן התירו לעבור איסור כדי לא לבייש חבירו אלא אף לשיטת הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"א-תרט"ז) שהוא איסור דאורייתא גם כן מותר לעבור על לאו דאורייתא כדי לא להלבין פני חבירו שהוא דבר חמור ביותר.

ונראה להביא קצת סיעתא לדברינו (שלא הייתה כאן סכנת נפשות) ממה שנסתפקו האחרונים (מנחת סוטה, כרם נטע, שו"ת בנין ציון ס' קע"ב, מתן שרון של מצוות לבעל הפמ"ג חקירה ה) מהו השיעור של מלבין פני חברו ברבים, האם בפני עשרה, שלוש או אף בינו לבין עצמו. ולא ראיתי אף לאחד מהם שיביא ראיה מהמעשה הנ"ל שהיה בפחות מ-ג' ואפ"ה נידון כהלבנת פנים (ואם כן ברבים זהו לאו דוקא), ואעפ"י שבהגהות יעב"ץ (שם) כתב בתרוצו הראשון שהמעשה היה בפרהסיא, מפשטות הגמ' לא נראה כן וכן כתבו להדיא המאירי והריטבא (שם) שהיה זה בצנעא, ולכאורה הוא פלא שנעלמה מכל הגדולים הנ"ל גמי ערוכה.

ולפי דברינו ניחא כי הם נסתפקו לשיטת התוס' מהו שיעור רבים שבו צריך למסור את נפשו ונפשו ואילו המעשה של מר עוקבא לא היה במקום של סכנת מיתה אלא צער וסבל בלבד ואם כן אין מכאן ראיה כלל וכלל לנידון של ייהרג ואל יעבור.

נוח לו שיפול לכבשן האש להלכה

הרב מאיר מנדלסון

א. כתיב בתמר "לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" ואמרי' בגמ' (סוטה י:): ותימא ליה מימר, א"ר זוטרא בר טובי אמר רב נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנלן מחמור. ופירש"י נוח היה לה לישרף ואל תלבין פניו, לפיכך שלחה לו אם יודה, ויגלה בעצמו הדבר יגלה, ואם לאו תשרף ואל תגלה היא את הדבר.

התוס' (ב"מ נט. כתובות ז:): בשם ר"ח ורבינו בחיי (לח, כה) וכן בפסיקתא זוטרתא, מביאים שהמקור ממש"כ "היא מוצת" בלא אלף כמו (איכה ד') "ויצת אש". אבל הריטב"א כ' דלא מצינו בכל הספרים (רק שיה לישון יציאה ולא שריפה), ועי' במהרש"א (סוטה י:): שאינו בכתיב אלא בקרי, שהאלף נחה ואינה נקראת אלא מוצת בלא אלף וכפרש"י בב"ר.

ב. השאלה אם זה **להלכה** להפיל עצמו לכבשן האש, ומ"מ הרמב"ם והשו"ע השמיטו זה. והנה איתא בכתובות (ז:): במעשה דמר עוקבא שהיה נותן לעני כל יום ד' זוזים בחשאי, ויום א' חוכה העני לראות מי נותן ועיי"ש שרץ לכבשן האש ולמד מתמר. ומדייק הסבא מסלבדוקא (אור הצפון א', רי"ב) שמר עוקבא נהג למעשה, והפיל עצמו לתוך אש ובלבד שהעני לא יראה אותו ויתבייש בפניו, ומופלא הדבר, שהרי כאן אף אם היה תופס את מר עוקבא, הוא לא עשה מעשה של הלבנת פנים, אלא גרם באופן בלתי ישיר. ועוד שהרי כוונתו לשם חסד וצדקה מסוג המעולה ביותר שהעני מקבל ולא יודע מי נתנו. ולא עוד שהעני ויתר על בושתו, שרץ לראות מטיבו, בודאי להכיר טובה. ובכל זאת מכיון שהיה כרוך במשהו בבושה, מסר נפשו כדין רוצח שיהרג ואל יעבור. הרי לנו כמה חמורה הלבנת פנים אף בעקיפין.

ותוס' (בסוטה שם) מקשה למה לא חשיב ליה בהדי ג' עבירות שעומדים בפני פיקו"נ, ע"ז, ג"ע ושפ"ד, מתרץ תוס' משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה [בשו"ת בנין ציון (קע"ב) מסביר שמש"כ "לא תשא עליו חטא" אינו מורה כ"כ מפורש על הלבנת פנים כמו הג' עבירות. והנחל אשכול (מילה אות ט' דף קיז) כ' שכוונתם שאינו מפורש בתורה שאסור להלבין, ואפשר לפרשו גם בכוונתו אחרת, משאי"כ בג' עבירות מפורשות בתורה]. ולא נקט אלא עבירות המפורשות, עכ"ל והמפרי' נקטו דשי' התוס' שלדינא אין הבדל, וצריך ליהרג ולא יעבור.

וכן בד' רבינו יונה (שע"ת ג, קלט) משמע שזה להל', שכ' וז"ל והנה **אבק הרציחה הלבנת פנים**, כי פניו יחורו ונס מראה האדם. ודומה אל הרציחה, וכן ארז"ל (ב"מ נח: כאלו שופך דמים). והשנית כי צער הלבנה מר ממות. ע"כ ארז"ל לעולם יפיל עצמו לכ"ה ואל יפח"ב, ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות, ודימו **אבק הרציחה אל הרציחה**, וכמו שאמרו (סנה' עד). ייהרג ואל ירצח. ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכ"ה ואל ילבין פח"ב. ולמדו זה מתמר... אע"כ שהוציאו לישרף לא גלתה, שלא להלבין פנים, עכ"ל.

וכן משמע מרבינו יונה באבות על המשנה (ג, יא) המלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש בו תורה ומעש"ט אין לו חלק לעוה"ב. שכ' "המלבין" זהו תולדות הדברים שיהרג בהם ואל יעבור, והאבות הם ג' ע"ז ג"ע ש"ד תולדת עכו"ם... ותולדות ג"ע... ותולדות ש"ד המלבין פני חבירו שדמו בורח מפני הבושת, עיי"ש.

וכן לומד התשב"ץ (מגן אבות ג, טו) וז"ל ומלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, וכאילו שפך דמו, כי הריגה הוא לפי שעה. וכמו שיש בע"ז וג"ע בויהרג ואל יעבור תולדות כיוצא בהם... כן תולדות רציחה שהוא ביהרג ואל יעבור הוא הלבנה, והחמירו בזה יותר מרציחה (שאינן עוה"ב), וכבר אמרו נוח לו שיפיל... עכ"ל.

ג. אכן יש שיטות המקילים שזה **לא להלכה**, המאירי (ברכות מג): כותב וז"ל לעולם יזהר אדם שלא ילבין פח"ב **דרך צחות** אמרו נוח לו לאדם שיפיל, עכ"ל וכן בסוטה (שם) **דרך הערה** אמרו נוח, ע"כ וקיבלתי ממ"ר הגר"ט גולדשטיין צוק"ל דכ"מ שכותב "דרך הערה" כוונתו לאו מעיקר הדין אמרו, אלא להפליג ולגזם בדבר, שאינו מחויב להפיל עצמו רק חז"ל באו להגדיל העון, ובדרך הערה אמרו. גם מהחינוך (ר"מ) משמע דאינו מעיקר הדין וז"ל שלא לבייש... מדיני המצוה... ומשז"ל על **דרך אזהרה** בענין זה נוח... וכן בשו"ת שבות יעקב (ח"א קס"ד) כי דאין דומה לרציחה ול"צ למסור נפשו.

גם מהרמב"ם ביד החזקה ובספר המצות (ל"ת ש"ג) והסמ"ג (ל"ת ו') והסמ"ק (קכ"ו) שמבדברים על האיסור לבייש ולומדים מ"לא תשא עליו חטא" לא מזכירים הענין נוח לו להפיל, וגם כשמדברים על ייהרג ואל יעבור לא מזכירים הלבנת פנים, משמע שסוברים שזה לא להלכה, דלא כהתוס' ורבינו יונה והתשב"ץ. גם השו"ע (יו"ד קנ"ז) בענין העבירות שיהרג ואל יעבור לא הזכיר דין זה, וכן במג"א (קנ"ו) במצות שהשמיט השו"ע, הזכיר הלבנת פנים ולא מזכיר שיהרג ואל יעבור. אולם מהפנ"י (ב"מ נט.) והפמ"ג (תיבת גומא חקירה ה) והגרש"ק (שו"ת האלף לך שלמה שכ"א) נר' שזה רשות ויש היתר לעשות לפנים משורת הדין.

בגמ' ב"ק צ"א אקשינן דבמשנה מבואר דאסור לחבול בעצמו ואילו בברייתא מבואר דמותר לחבול בעצמו, ואמר רבא דיש חילוק בין חבלה בעצמו דאסור ובין לבייש את עצמו דשרי, ובמסקנא אמרין דאסור לחבול בעצמו תנאי היא, וכ' שם התוס' דלפי המסקנא הני שינויי דלעיל ליתניהו, והיינו דלמעשה אין כל חילוק בין חבלה בעצמו לבין בושת עצמו, וא"כ למ"ד דאסור לחבול בעצמו אסור גם לבייש את עצמו.

וכן כ' להדיא ביש"ש שם להלכה דאסור לחבול בעצמו אסור ג"כ לבייש את עצמו, אמנם הטור סי' ת"כ הביא מהרמ"ה דקיי"ל דמותר לחבול בעצמו, אבל הרמב"ם ריש פ"ה חובל וכן השו"ע בסי' ת"כ פסקו דאסור לאדם לחבול בעצמו, וכיוון דלמסקנא דין הבושת לעצמו הוא כדין החובל א"כ אין לאדם לבייש את עצמו כמו שאסור לו לחבול בעצמו.

והנה יש לדון אי מותר לבייש את עצמו לצורך כהרווחת ממון וכד', ועיקר הנידון תלוי בהא דדנו הפוסקים אי מותר לחבול בעצמו לצורך.

והנה שם במשנה ב"ק איירי לצורך ממון, שהרי אותה אשה הרויחה בהא דגילתה ראשה את האיסור שמן שהיה שם בחבית, וע"כ כ' שם התוס' דאסור אפי' לצורך הרווחת ממון, וכן פסק שם ביש"ש שאסור לבייש את עצמו בשביל הרווחת ממון.

ובשו"ע הרב הלכות נזקי גוף ונפש פסק דאסור להכות את חברו אפילו נתן לו רשות כי אין לאדם רשות על גופו כלל ולא לביישו וכו', וכ' שם בקונטרס אחרון דמקורו מהיש"ש בסוגיא אלא דהקשה עליו דמה שכתב דאפי' לצורך ממון אסור לבייש קשה מגמ' פסחים ק"ג דאמר ליה רב לר' כהנא פשוט נבלה בשוקא ושקול אגרא.

והנה בגמ' שם אמרין דר' חסדא כשהיה מגיע לשדה קוצים היה מרים חלוקו כדי שלא יקרע ואמר זה מעלה ארוכה וזה לא מעלה ארוכה, וא"כ לכאו' מבואר דמותר לחבול בעצמו בשביל הרווחת ממון, וע"כ העלה באגר"מ (ח"ו ח"א סי' קג וח"ב סי' סו) דכל האיסור לחבול בחבירו הוא כמו שמבואר ברמב"ם רפ"ה מחובל שהוא רק בדרך נציון (או לגירסא אחרת שהיתה לפניו דרך בזיון), וא"כ כל היכא דחובל בעצמו שאינו בדרך נציון ובזיון מותר.

אלא דמה שכתב התוס' דלצורך גם אסור אע"פ שאינו דרך נציון, כ' שם דצ"ל דהיינו דברים שעושה אותם לכוונת צער דבזה אסור דזהו כמו דרך נציון, והוסיף עוד דהיכא דמצער עצמו על מת אע"פ שכוונתו לצער וא"כ לא בעי עוד לאו שהרי יש כאן איסור של חובל בעצמו, וצ"ל דכיון דיש כאן ייתובי דעתיה מהצער בזה הוי כמו שובר כלים בשביל ליישב דעתו שאין בזה איסור וא"כ ה"נ, וע"כ ר"ע היה מכה עצמו עד זוב דם כשנפטר ר' אליעזר.

וא"כ נמצא דהא דמותר לחבול בעצמו לצורך הוא משום דאין כאן דרך נציון ובזיון, אמנם כל זה הוא דוקא בדין חבלה בעצמו דאז כשאינו עושה דרך נציון אין כאן שם חבלה כלל, (וכמש"כ שם בדין לצער עצמו דפשיטא דמותר לצורך משום דכשהצער לצורך אין כאן שם צער כלל), אבל בדין לבייש את עצמו נראה פשוט דלא שייך לומר דאם אינו דרך נציון מותר אין כאן שם בושת, שהרי כל ענין הבושת אינה משום שמשוהו בייש אותו אלא שהוא עצמו נתבייש וא"כ מה לי אם נתבייש לצורך או לא הא יש כאן את אותו ענין הבושת, וא"כ צ"ב בהא דפשוט נבילה בשוקא.

אמנם נראה דיש לומר דבאמת התם לא היה בושת להדיא רק אמר לו שלא יחוס על כבודו ויאמר כהנא אנא גברא רבא אנא כמו זקן ואינה לפי כבודו שאין כאן בזיון להזקן רק שאינה לפי כבודו, וה"נ לא יאמר כן אלא יהא כאחד האדם שיש אנשים שמתעסקים בהפשטת הנבילה.

וכן מבואר ברמב"ם סוף פרק ג' מחובל וז"ל לפי שיש בני אדם כעורים שאינן מקפידים על בושתם וכל היום מבזים עצמם בכל מיני ביזוי דרך שחוק וקלות ראש כדי ליטול פרוטה אחת מן הלצים המשחקים עמהם עכ"ל, ואי היה מותר לבזות את עצמו בשביל הרווחת ממון א"כ אמאי הזכיר הרמב"ם לבושת בזה שמבזים עצמן כדי ליטול פרוטה, וע"כ דביזוי עצמו אין לו כל היתר לעשותו בשביל ליטול ממון.

ולפ"ז נמצא דאם באמת יש לאדם בושה והוא במצב של הלבנת פנים ויכול מחמת זה להרויח ממון אין לו כל היתר לעשות כן ונקרא חוטא.

ויש לדון אי שרי לבייש את עצמו בשביל תורה, שהרי לחבול בעצמו לצורך תורה או כבוד התורה הוא רק מאותו הטעם שכי' לעיל דלא הוי דרך נציון ובזיון, וכמש"כ באגר"מ (ח"ו ח"ב סי' סו, מהא דר"ע הכה עצמו בפטירת ר"א ועיי"ש באריכות), וא"כ לפמש"כ דלבייש עצמו שאני י"ל דאסור, ונמצא דאם רוצה להקים מקום תורה וצריך עבור זה לבזות את עצמו יש לדון לאיסורא וצ"ע.

כתיב בתורה (ויקרא כ"ה י"ז) "לא תונו איש את עמיתו" ובגמ' בבא מציעא (נח:) איתא דהוא איסור לומר לחבירו דברים המצערין אותו כגון שמבזהו במעשיו הראשונים או במעשי אבותיו או באיזה חיסרון שיש בו וכן באומר לו כל דבר שגורם לו צער כגון ששולחו לקנות דבר אצל אדם שלא מכר ממין זה מעולם, ומבואר בחפ"ץ חיים (פתיחה לאוין באמ"ח או י"ד) שאפילו אם לא נתבייש חברו מדבריו אלא רק הצטער מהם גם זה הוא בכלל אונאת דברים.

ואם אומר לחבירו דברים שגורמים לו להתבייש יש בזה עוד לאו והוא הלאו ד"לא תשא עליו חטא" האמור גבי תוכחה (ויקרא י"ט י"ז) והיינו שאפי' המוכיח את חברו על דבר עבירה שעשה חובה עליו להוכיחו באופן שלא יתבייש מזה, וכל שכן שאסור לבייש חברו בסתם בלא תוכחה. ואיסור זה בפשטות הוא גם אם זה שלא בפני אחרים אם מתבייש מזה (כמבואר בח"ח שם), וכ"ש כאשר הוא בפני אחרים שהוא אסור, ועל אמת כמה וכמה כשהוא ברבים שאז הוא גם נכלל במה שאמרו חז"ל (ב"מ נט.) "המלבין את פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא".

וכתב הרמב"ם (דעות פ"ו ה"ח) דלאו דהלבנת פנים הוא גם בקטן שאסור להכלימו ולביישו, וכמו כן מבואר בספר החינוך (מצוה של"ח) ובמנ"ח (שם) לגבי הלאו דלא תונו איש את עמיתו דהוא גם בקטן ואף בבניו ובנותיו ובני ביתו, דאסור לביישם או לצערם דביבור בכל אופן שהוא. ויש לזהר בזה כאשר באים לגעור בילד או לצעוק עליו לצורך חינוכו או סילוק נזקיו שאף שבהרבה מקרים זה מותר [לאביו ולאמו] כיון שזה לתועלת, שמ"מ צריך הרבה שימת לב אם וכיצד לעשות זאת כדי שלא יצא מגדר המותר, כיון שהיצר מורה היתר בזה, דאף שמתכוון לצורך חינוך הילד מ"מ הרבה פעמים אפשר למונעו מזה גם בלא זה, ועי' בס' דינים והנהגות (ממרח החזו"א ח"ב פ"ט או ג') שכ' זה לשונו "ושמענו דהוי עובדא באחד שאיים על קטן שיספר עליו והעיר לו ז"ל מצד לא תונו".

וענין זה מצוי גם אצל מלמדים בת"ת שלפעמים מוכיחים ילד בפני כל הכיתה על דברים שעשה באופן שמתבייש מזה, שיש להזהר בלאוין הנ"ל, (כן כתב מרח הגרא"ל שטיינמן שליט"א במכתב שנתפרסם וכן אמר לי הגרש"ז אולמן שליט"א), ואמנם כאשר יש בזה צורך חינוכי מותר למלמד לעשות זאת בהצנע, (כעין המבואר ברמב"ם תלמוד תורה פ"ד ה"ה שחייב הרב להגוז על תלמידיו ולהכלימן כדי לחדן עיי"ש, וכ"כ בספר אמונה ותורה להגר"מ שטרנבוך שליט"א על הרמב"ם שם), ואם לא מועיל מה שמדבר עם התלמיד ביחידות יש להתיר להוכיחו אף ברבים אף שמתבייש בזה מעט, שאם לא כן לא מצאנו ידו ורגליו בחינוך וזהו טובת הילדים וצרכן, וגם שכמעט שכל תלמיד מקבל איזה תוכחה לעיתים ועל כן אין בזה כ"כ ביוש, (כן כתב בס' מנחת נתן עמ' רע"ד רע"ה וכ"מ מל' הרמב"ם הנ"ל שכ' בל' רבים), ומסתברא דהוא הדין אם אין אפשרות להמתין עד שיוכיח התלמיד ביחידות וכגון שמפריע למהלך השיעור ויש צורך למונעו כעת, שמתור להוכיחו על זה אף שמתבייש ממילא ע"י ההוכחה, אמנם לבייש להדיא שלא מתוך תוכחה מסתברא דאסור בכל גווני, (וע"ע בס' הנ"ל עמ' רע"ח רע"ט שהביא דברי הגר"י זילברשטיין שליט"א שיש להזהר ביותר מעלבון תלמיד, אם כי לעיתים רחוקות יש להתיר לאחר התייעצות והתבוננות רבה)."

ועל אחת כמה וכמה שכאשר הדבר אינו נוגע לענין חינוך כלל שיש לזהר בלאוים אלו גם בקטן, דגם כלפיו יש איסור גמור שהרי מתבייש. ואמנם על הרוב מה שגורם למכשול בזה הוא מה שיש הרבה מבוגרים שסבורים דכיון שקטנים אין בהם דעת אין הם מתביישים ממה שאומרים להם או עליהם, ואי"ה דיש אופנים שזה נכון וכגון שהילד קטן ביותר ואינו מבין מה שאומרים עליו, אך בדרך כלל אינו כן, וכל מבין יודע שגם ילדים יש להם בושה, ואף שאינה בושה גדולה כ"כ כמו אצל גדול מ"מ אין זה מגרע מאיסורו שלא מצינו בשום מקום שיהיה חילוק לענין האיסור בין בושה גדולה לבושה קטנה.

ויש להתבונן בזה עוד דהא ברוב המקרים שמצערין קטן בדברים הם דברים שלגדול לא היה אומרם, וזאת משום דיודע שאם יאמרם לו ישיב הלא כנגדו בדברים ויכלימהו בחזרה או שעל כל פנים ישמור לו טינה על זה, ורק דלילדים רגילים לומר כך משום דאינם יודעים להשיב דברים כנגד המקניטן וגם אינם שומרים בלבם מה שעשו להם, וא"כ אין לך עוול גדול מזה במה שכביכול מנצל את חולשת הילד שאינו יודע להשיב וליתור וע"י זה מקניטו ומאנהו שלא כדין.

מאמר זה ראה אור בקונטרס 'שיחת הילדים' - בענין הזהירות במצוות שבין אדם לחבירו בהתנהגות עם ילדים,

ניתן להשיגו אצל הנ"ל.

במשנה באבות (פ"ג מ"א) והמלבין פני חברו ברבים... אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעוה"ב. ובגמ' נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנלן מתמר שנאמר היא מוצאת וגו'. (ברכות מג: כתובות סז:; סוטה י:; ב"מ נט:).

המלבין

בב"מ נח: תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים, א"ל שפיר קאמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא. וכן התוס' ומה **שמאדים בתחילה**, לפי שהדמים מתאספין לברוח. ועי' מהרש"א ובמהדו"ב.

ועי' בפ"י רבינו יונה (אבות) שהוא תולדה של שפיכות דמים מפני "שדמו בורח מפני הבושת".

והרשב"ץ במגן אבות פ"י שהנפש יש לה ב' תנועות, אחת לחוץ ואחת לפניו, וכשמתבייש בתחילה הרוח מתנועע החוצה כמי שמתמלא חימה ופניו מאדימות, וכשאינו מוצא טענה כיצד יסיר הבושת מעל פניו, הוא דואג בקרבו ונכנס הרוח לצד פניו מפני הצער, ופניו מתכרכמים ומתלבנים. וכ"כ הרע"ב ע"ש.

אך י"ג במשנה באבות (פ"ג מ"א) המאדים פני חברו, [עי' תו"ט ומלאכת שלמה]. והיא גירסת רבינו שמחה במח"ו שכ' **והמאדים פני חברו** גרסין, שמביישו בדברים עד שפניו מאדימים, מפני שנעשה כשופך דמים, ופירושו חכמים תדע דאזיל סומקא ואתי חוורא.

פני חברו

התפא"י הביא מ"יין הלבנון שבמשנה קאמר דוקא חברו, דאילו המבייש שונאו בכעסו, אינו בכלל אפיקורוס (ויש לו חלק לעוה"ב). אלא יצרו השיאו וככל עוברי עבירה. אבל המבזה "חבירו" שלא עשה לו שום רעה, הוא האפיקורוס. [עפ"י מ"ש לק' דחומרת אין לו חלק לעוה"ב נא' דוקא באפיקורו שמכחיש בריאת אדם בצלם אלקים].

לשון הרמב"ם "בין קטון בין גדול", ועי' בנין ציון (ח"א קעב ד"ה ומה) שהביא מהפמ"ג דמה שחייב בקטן הוא מסברא, שהרי ההורג קטן בן יומו חייב, וא"כ ה"ה למלבין שהוא כרוצח. והבני"צ תמה ע"ז שהרי מה שנחשב רוצח הוא משום דאזיל סומקא ואתי חוורא, וזה לא שייך בקטן בן יומו. ודעתו דהוא קטן בשיעור מ"ש בגמ' (ב"ק פו.) דקטן יש לו בושת, בשיש לו דעת דמכלמו ליה ונכלם. וכ"כ נימוקי מהרא"י (על הרמב"ם).

ברבים

בדברי רש"י בערכין טז: מבואר דאיסור הלבנת פנים [שנאמר בלא תשא עליו חטא] הוא דוקא ברבים. דבמ"ש בגמ' יכול אפילו פניו משתנים ת"ל לא תשא, פירש"י פניו משתנים - שיוכיחו **ברבים** להלבין פניו. וכ"כ בגליון מהרש"א שם בד' רש"י דהאיסור דוקא ברבים, שכן מצד מצות תוכחה מבואר שם דהוא אפי' בנזיפה והכאה ובכה"ג ודאי ילבינו פניו, אע"כ דאין איסור בתוכחה ע"י הלבנת פנים כשנעשית בינו לבין עצמו.

אכן הרמב"ם בהל' חובל ומזיק (פ"ג ה"ה) לא הזכיר ברבים. ובהל' דעות (פ"ו ה"ח) כ' שאסור להכלים את ישראל וכל שכן ברבים. ומבואר דפליגי אם יש איסור שלא ברבים. וכ' הפמ"ג (או"ח קנוב, ד"ה ודע דהמלבין) דלפי הרמב"ם מ"ש ברבים הוא רק להחמיר עליו שאין לו חלק לעוה"ב, אבל עצם הלאו עובר גם שלא ברבים. וכ"כ הרי"פ בביאור לרס"ג (קעא ע"ב) ע"ש. ועי' בלשון הטור בחר"מ סי' תכ המלבין... **ברבים**, ול' השו"ע שם המלבין...

דברים

אך הח"ח (בפתיחה יד בבמ"ח) כ' דאפשר דרש"י לא פליגי אלא נקט מלתא דפסיקא דברבים בד"כ משתנים פניו אפי' אם לא דיבר קשות, אבל אם דיבר קשות אפי' ביחידות עובר ע"ז. ובשיעורי רמ"ד הלוי (ערכין) הוכיח כן ממ"ש רש"י על הגמ' שם תמיהני אם יש בדור הזה שידוע להוכיח, ופירש"י דרך כבוד שלא יהו פניו משתנים. ואם האיסור הוא רק ברבים הא אפשר להוכיח ביחידות, אע"כ דגם ביחידות אסור אם פניו משתנים.

והנה **במעשה דמר עוקבא** (כתובות סז:; לכאו' לא היה ברבים, דהיו רק מר עוקבא ואשתו מול העני. ועמד בזה הריטב"א שם וכ' דמ"מ למדנו ממנו כי הלבנת פנים **דבר קשה מאד**. והרע"ב"ץ בהגהותיו כ' דשמה ה' עובדא דמר עוקבא נמי במקום רבים הוה. והמגן גבורים (כתובות) ביאר דלא היתה אש בתנור ולא היה סכ"ג. ובבן יהוידע כ' דכיון שהיה נשיא ורבים מצויים אצלו, חשב שע"ז יתוודע לרבים. ועי"ש שביאר דאע"ג שהעני רדף אחריהם וא"כ **נמצא שלא אכפת לו להתבייש**, הוא משום דלא העלה בדעתו דהוא מר עוקבא הנשיא, אלא חשב שהוא אדם פשוט שלא יתבייש ממנו וגם לא יפגשונו עוד.

בגדר רבים, כ' הפמ"ג (בתיבת גומא, הובא בבנין ציון) **דברים היינו שלשה** כלומר המבייש ושנים עמו, [מלבד המתבייש].

אין לו חלק לעוה"ב

במש' באבות שהמלבין אין לו חלק לעוה"ב, פ"י רבינו יונה משום שהוא תולדת שפיכות דמים, שיהרג ואל יעבור. ועי' פנ"י בב"מ דמהא דתמר למדנו גם שאין לו חלק לעוה"ב, שהרי המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב, ואם התיירו לאבד עצמו כדי שלא להלבין ע"כ דהוא חמור כמותו. ועי' שו"ת בית דוד סו"ס יח.

וטעם חומרת העונש, כ' המאירי (בב"מ) משום דשאר עבירות היצר תוקף עליהן והתשובה מצויה בהם, ויש לבעליהן חלק לעוה"ב בתשובתן. וביאור דבריו דכיון שאין החטא חמור בעיניו ממילא אינו מתעורר לתשובה ולכן בד"כ אין לו חלק לעוה"ב כיון שמת בלא תשובה, [וכן מבואר ברשב"ץ בסו"ד]. ועי' בפי"ה מ"לר"מ דמבואר שהוא בשלא עשה תשובה ומת ביסורין, ובזה חמור משאר עבירות, כיון שכאן היסורים עם המיתה אינן מכפרין אותו.

והרשב"ץ כ' "כי ההריגה היא לפי שעה, וזה שכב בבושתו לעולם ותכסהו כלמתו" וכ' עוד "והחמירו בה יותר מהרציחה שהרוצח יש לו חלק לעוה"ב והמלבין אין לו... מפני שעברה עליו דעתו תמיד עד יום המיתה" ע"ש.

עי' תפארת"ז דכל ה' הדברים שאמר ר"א המודעי באבות שם הם ה' מיני אפיקורסות, והמלבין פני חברו הוא מכת המכחישים שהאדם נברא בצלם אלקים ושנשמתו בעלת קיום, ולכן אינו חושש לכבודו ומלבין פניו. וכע"ז כ' המדרש שמואל. ועי' מהר"ל בנתיבות עולם (אהבת ריע ספ"א) דחומרתו משום שבהלבנת הפנים גורם השתנות הצלם אלקים.

ובב"מ נח: אי' דיורד לגיהנם ואינו עולה. וכ' המאירי שכל העושה דברים אלו, הוראה עליו שהוא מיורדי גיהנם שאין להם חלק לעוה"ב. ועי' פנ"י שהק' מנ"ל לגמ' דאינו עולה מגיהנם, וביותר דהשופך דמים גופיה עולה מגיהנם. ויישב דמ"ש "כאילו שופך דמים" אינו לומר דשקולים הן, אלא שיש בכלל זה גם ענין של שפי"ד, אבל איה"נ **דמלבין פני חברו ברבים חמור משפיכות דמים**, ולכן אין לו חלק לעוה"ב. ועי"ש הטעם עפ"י המדרש שמואל שמבזה צלם אלקים, ועפ"ז ביאר הפנ"י דהנה מה שאין נשמת הרשע נשרפת הוא משום שהיא חלק אלוך ממעל, אבל המלבין שכופר בצלם אלקים נדון מדה כנגד מדה שנשמתו נשרפת באש הגיהנם.

עי' רמב"ם בפ"ג מהל' תשובה (ה"ד) שכ' על המלבין פני חברו ברבים שהוא מכלל העבירות "שהרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא".

וביאר באגרו"מ (או"ח ח"ה סי' כ' אות יד) דבהלבנת פנים פשיטא דהוא דוקא ברגיל, שהרי חומר העונש דאין לו חלק לעוה"ב הוא משום שאינו מאמין שהאדם נברא בצלם אלקים (כנ"ל), וזה אינו בפעם אחת שמלבין, אלא דוקא כשעושה כן בקביעות.

ובאמת ליעקב (וישב) כ' דמקור הרמב"ם מדיוק ל' חז"ל "המלבין" בל' פועל הווה דמשמעו שרגיל בכך.

כאילו שופך דמים

בב"מ נח: תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים, א"ל שפיר קאמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא.

ועי' תוס' סוטה י: שהיא בכלל ג' עבירות חמורות שיהרג ואל יעבור. וכ"ד רבינו יונה (שע"ת ש"ג קלט) דהוי אבק רציחה ויהרג ואל יעבור, כשם שהדין שיהרג ולא ירצח. והפ"ח (בהגהות מים חיים) הוסיף ע"ד הרמב"ם בג' עבירות שיהרג וא"י, דגם הלבנת פנים, עפ"י התוס' הנ"ל.

ועי' בנין ציון (ח"א קעא-קעב) דאמנם כל מקום שאחז"ל "כאילו" הוא לומר שבענין אחד דומה לזה, אבל אינו היקש לדון שמה שנוהג בזה נוהג בזה. אך מ"מ יש בזה **חיוב** חסירות נפש ממ"ש נוח לו שימסור עצמו **לכבשן האש**, וכך מסיק בסו"ד דחייב למסור עצמו למיתה ולא יבייש, (ועי"ש שבי' קעג). וכן נקט במנחת שלמה (ח"א ז ענ"ה), ועי"ש שדן מ"ט לא יהא מותר **להלל שבת** כדי למנוע הלבנת פנים.

אך השבו"י (ח"א קסד) כ' דאע"ג דהוי כאילו שופך דמים, **מ"מ לא הוי שפיכות דמים ממש**, ולכן ב"נ אינו חייב עליה, וראייתו מסנהדרין נז. עי"ש.

וכ"כ בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב זא,א) דלא הוי ממש כאותו דבר, שהרי כ' התוס' בערכין טז. (סד"ה הא) דבגדי כהונה מכפרים על מלבין פני חברו ולא על מי שהרג ממש. ועי' שו"ת בית דוד סי' פח.

וכ"נ ד' הפמ"ג בס' תיבת גומא (ה"ד בבנין ציון שם) שהק' איך ילפי' מתמר שבהלב"פ יהרג וא"י, דלמא תמר מסרה עצמה לפנים משהו"ד. (ועי"ש בבנ"צ משה"ק).

וסמך לשיטתם מדברי המאירי בברכות (מג:; שכ' לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו, **דרך צנות** אמרו נוח לאדם להפיל עצמו וכו'. ובמעשה דמר עוקבא שנכנס לתנור, י"ל כמ"ש המגן גבורים שלא היה סכנת נפשות.

איסורי הלבנת פנים למעשה

לקט הלכות

אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקה, עון גדול הוא. כך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב. לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה שלא יבייש חברו ברבים, בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו (רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"ח, ועי' שו"ע חו"מ תכ).

האיסור הוא גם כשמלבין פניו שלא ברבים אלא ביחידות (פמ"ג קנוב, וכ' דמה שאין לו חלק לעוה"ב הוא רק ברבים, ח"ח בפתחה יד).

אפילו שלא בפניו יש איסור הלבנת פנים אם יבא עי"ז לידי בושות, [כדמוכח מתמר ששלחה אל חמיה]. (פתחי חושן אונאה פט"ו הע' ד, ועי' ח"ח בפתחה יד).

האיסור אינו דוקא בדיבור, אלא אף בשתיקה במקום שצריך לדבר ומשתיקתו מתיבייש. (משמעות המהר"ם פדאוה סי' פז).

אסור לבזות את חברו אע"פ שהוא אדם שפל רוח או שאינו מקפיד על בזיונו, ואם מבזהו ברבים ה"ז בכלל מלבין שאין לו חלק לעוה"ב. (אגרות משה חו"מ ח"ב סי' סו ד"ה ולכן, ועי' סמ"ע חו"מ רכח סק"ד).

גדר המלבין דוקא כשעל פי הבחנת השומעים סגנון הדברים שמביישים, ונתכוון האומרם כדי לבייש. אבל כשהאומר היה סבור שאין בזה בחינת בושות, או שהיה סבור שנכון לו לומר דברים אלו כיון שיש לו קובלנא על חברו, אע"פ שהוברר שטעה ואין לו צד תרעומת, אבל השומעים מבחינים שהלך בתומו או בטעות, פטור מעונש. (כסף הקדשים חו"מ תל, טל).

אסור לפרסם תמונת אדם ברבים באופן שיתבייש בזה. וכן אסור להראות תמונת אדם נכבד שנראה בה בצורה לא נאה או במצב שאינו נעים, ופשוט שכ"ז בכלל איסור הלבנת פנים. (עמק המשפט ח"ד עמ' תרכז).

אסור לערוך אסיפת רופאים וסטודנטים לרפואה סביב מיטת החולה, לצורך לימוד, שהיא הלבנת פנים גמורה. (ציץ אליעזר ח"ג סי' פא).

חומרת ביטול שידוך היא מפני ההלבנת פנים שבוה, ולכן האיסור לעזוב הוא גם אם לא גמרו אלא שפרסם שעומדים לגמור. (דרך שיחה עמ' קיג).

אסור לומר לנכרי לבייש את ישראל, שיש בזה שליח לדבר עבירה. (שבות יעקב ח"א קסד)

מותר לאדם לעשות מעשה לתועלת עצמו, אע"פ שיתכן ותגרם על ידי כך בושות לחבירו במה שהוא לא הצליח כמותו. (אגרות משה חו"מ ח"ב סי' א).

מותר לומר לנכרי בשבת לקרוע מודעה המביישת אדם. (מלכים אומניך פ"י).

גם במקום שמדינא צריך לנהוג מנהג בזיון, כגון כהן שיש לו בת עובדת ע"ז (דאין בו דין וקדשתו כמבואר ברמ"א או"ח קכח מא), הוא רק בשוא"ת, אבל אין לביישו בפניו, כגון לקרוא לעלות לתורה באמצע הקרואים, דאסור להלבין פניו ברבים. (שבות יעקב ח"ב סי' ב).

בד"א בדברים שבי"א לחבירו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו... עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים לישראל. (רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"ח).

חוטא שאיננו ירא מלפני האלקים כמו הפורק מעליו עומ"ש ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה, מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו. (שערי תשובה ש"ג ריט).

הגליון הבא שי"ל לשבת חנוכה

יוקדש בס"ד

להערות קצרות

(עד 200 מילים)

בעניני חנוכה

בהלכה ובאגדה

ד"ת יתקבלו עד יום שני בלילה

ד"ת בכת"י [קריא ומסודר!]

עד יום ראשון אחה"צ.

נושאי הגליונות הבאים

מקץ - הערות בעניני חנוכה

ויגש - איסור יציאה מאר"י

ויחי - מלכות בית דוד

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל', בתיבות "עומקא דפרשה" שבפתח אוצה"ס "בית יוסף" רח" שד"ח, ובכרכפלד ליד ביה"כ"נ "בני הישיבות" שד' הוקאל. או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א'].

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. תגובות יתקבלו בציון שם מלא בלבד, [בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גליון זה מוקדש
ע"י הרב יעקב ולנשטיין שליט"א
לרגל הולדת בנו במזל טוב
השלום זכר יתקיים בס"ד בביהכ"נ אנשי ירושלים

לקביעת חברותא 9141217

24 שעות ביממה

דרושים לחברותות

טלפון	שעה	מקום	נושא
052-7451481		עדיף שד"ח	נשים
057-3168570	סוף שבוע	קמ"ח	שו"ע
9740276	12:00 - 10:00	כולל בית שלום	קידושין, דף לשבוע, מדף י"ד
054-4737360	11:30-1:00 פעמיים בשבוע	חפציבה, בביתי	גמרא
9298517			גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד
9742510		קומפלקס חת"ס	מקוואות עיון
054-8410211			דף היומי רש"י/בבאי/הכנת שיעור
054-8407350		זכרון משה	הלכה / מוסר
052-7614024		זכרון מאיר	חושן משפט
050-4111544		שאגת אריה	חולין
054-8424322	1:00 - 10:15	קמ"ח	דף היומי
6374394	5:00 - 4:00	היכל יצחק	
9798053	7:00 - 3:45	ביכ"ר עקיבא	מס' שלימה (עדיף שבת) / נדרים בכלל
052-7684273	7:00 - 5:00	קרלין בנתי"ח או באיזור	גמ' ביצה ונידה
9340105		זכרון משה	גמ' חולין - עמוד ליום
057-3101491		בית אבא	דף היומי
9791032		קמ"ח	נשים / נזיקין
054-8424322	5:30 - 4:00	קמ"ח	דף היומי
9298517			גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד
057-3166988	8:30-11:00	יומים מתוך א"ב ל"ד	כתובות
8010009		מרכז אוה"ח	
054-8447251	11:30 - 10:00 גמיש	קומפלקס שדה חמד	גמ' עיון קל
050-2553310			הלכה סת"ם/נדה/שבת
9743576	10:00 - 8:30 מתוך 3/4		הלכה גמיש
054-8462669	10:30 - 9:00	גרין פרק	בבא מציעא
052-7614024		זכרון מאיר	דף היומי
	8:10 - 7:30	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	מתקיים שיעור דף היומי
054-8408467			מעוניין למסור שיעור בגמ'
054-8467996			בחור מתחזק מגיל - דברים כלליים
052-7526975		גמיש עדיף זכרון דוד	נשים (בדיעבד נזיקין)

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"

לפרטים: 050-4150605

גליון עומקא דפרשה יו"ל בס"ד מדי שבת בשבתו, במודיעין עילית וברמת שלמה.

[הנושא אחיד, והכתובים מבני המקום].

ניתן להשיג עלונים קודמים ומקבילים בטל' 054-8447267 אפשרויות ליסוד העלון במקומות נוספים, יתקבלו בשמחה.

לקבלת הגליון בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

הקופה הקדושה
והחזקת בני

עשה תרומתך קבע

תרמים לעניי העיר ורואים ישועות

הקופה הקדושה
והחזקת בני